

До збірника увійшли тези учасників Міжнародної онлайн-конференції «Україно моя вишивана: актуальні проблеми становлення і розвитку особистості в національному та євроінтеграційному вимірах» (21 травня 2026 року), присвяченої Всесвітньому дню вишиванки. У роботах розглянуто питання, пов'язані з різними аспектами етнокультурного та освітньо-виховного потенціалу української вишиванки: традиційні техніки вишивки різних регіонів; культура носіння й дослідження вишиванки українською інтелігенцією кінця XIX – початку XX століття; формування національно-культурної ідентичності сучасної молоді; інтерпретація та використання символів вишиванки в шкільному освітньому процесі; потенціал української вишивки в системі інклюзивної освіти дітей із особливими потребами; вишиванка в культурі України та національних спільнот: досвід збереження українських традицій у діаспорі та багато інших питань.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ

Україно моя вишивана:

актуальні проблеми становлення і розвитку особистості в національному та євроінтеграційному вимірах

Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Всесвітньому дню вишиванки

21 травня 2026 р.

(електронне видання)

Київ
Педагогічна думка
2026

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ

Україно моя вишивана : актуальні проблеми становлення і розвитку особистості в національному та євроінтеграційному вимірах

Збірник тез
VII Міжнародної науково-практичної конференції,

присвяченої Всесвітньому дню вишиванки

21 травня 2026 р.

(електронне видання)

За загальною редакцією Н. Богданець-Білоскаленко

Київ
Педагогічна думка
2026

Герасименко Олександр Олександрович,
доктор філософії у галузі права,
Президент Інституту політико-правових та релігійних досліджень, член Координаційної ради з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності при Кабінеті Міністрів України,
Секретар Молодіжної ради при Міністерстві освіти і науки України,
Голова Ради молодих учених ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, Україна, e-mail: institute2014@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ СОФІЇ РУСОВОЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Серед когорти видатних педагогів XX століття, які досліджували проблему національно-патріотичного виховання та інтеграції етнопедагогічного інструментарію в освітній процес, особливе місце належить Софії Русовій. Її світоглядна позиція, виховні ідеали та практична педагогічна діяльність формувалися на тлі трансформаційних і бурхливих суспільно-політичних подій в Україні кінця XIX — початку XX століття.

Педагогічна концепція Софії Русової є фундаментальною основою для формування національної ідентичності сучасної молоді. Саме її ідеї, створені понад століття тому, трансформують сучасну освіту від авторитарної моделі до дитиноцентричної та національно-патріотичної. Як науковий діяч, С. Русова підготувала низку книг з педагогіки та навчальних посібників, займалася дослідженням творчості Тараса Шевченка, Григорія Сковороди, Михайла Драгоманова, Григорія Квітки-Основ'яненка та інших видатних постатей.

Науковий доробок дослідниці 1920–1930-х років включає монографії, наукові розвідки, публікації, конспекти лекцій, підручники і програми навчально-виховних курсів, у яких відображено погляди ученої на процес навчання і виховання молоді з урахуванням новітніх педагогічних ідей, що

робить її спадщину органічним підґрунтям для сучасного етапу розвитку Нової української школи.

Методологічним підґрунтям цієї виховної системи виступають фундаментальні принципи концептуальної моделі С. Русової, що задають цільові орієнтири для сучасної освіти в царині формування національної свідомості. До них належать: принцип націоналізації освітнього простору (як першооснова етнокультурної самоідентифікації), стратегія дитиноцентризму та глибокої індивідуалізації навчання й виховання, а також імператив гуманізму, які спільно детермінують процес успішної інкультурації та громадянського становлення особистості.

Концепція С. Русової пропонує конкретні педагогічні інструменти, які активно впроваджуються в освітній процес і сьогодні. До них належать створення цілісного українського мовного простору, інтеграція засобів етнопедагогіки та організація активного краєзнавства. Практична реалізація цих інструментів у сучасних реаліях забезпечує формування таких ключових якостей молоді, як свідома громадянська позиція, психологічна стійкість в умовах криз та глобальна конкурентоспроможність у світовому співтоваристві на основі міцної національної самобутності.

Вагомим акцентом у педагогічній спадщині дослідниці є гуманістичний вимір виховання. С. Русова послідовно розвивала ідею про визнання самоцінності кожної дитини, обґрунтовуючи неповторність та унікальність дошкільного дитинства як особливого, фундаментального періоду у загальному процесі формування особистості. Дослідниця глибоко вірила в потенційні здібності, талант та індивідуальність кожної дитини, визначаючи першочерговим обов’язком педагогів і батьків повноцінний, послідовний та гармонійний розвиток цих природних обдарувань. Такий підхід безпосередньо корелює із сучасними стандартами дошкільної та початкової освіти в Україні, де дитина є суб’єктом, а не об’єктом освітнього процесу, адже саме дітей вона вважала найдорожчим «скарбом у кожного народу». Дітей вважала найдорожчим «скарбом у кожного народу» [1, с. 7–14].

С. Русова зазначала, що «…виховання і навчання мусять відповідати законам розвитку дитини; не дитина має підлягати тим або іншим методам і засобам. Треба з самого початку дивитися на дитину, як на індивідуальність, яка має свої права для розвитку і у якої ми мусимо спостерегти усі її особові риси, щоби дати їм вільний розвиток. Усі риси індивідуальності бажано знати, бажано їм дати виявитися чи в іграх, чи в відносинах з другими людьми, чи в заняттях. Усякий нахил до тієї або іншої науки, мистецтва, праці мусить бути підтриманий усіма силами; жодна крапля таланту, здібностей не має бути втрачена, бо це громадський скарб» [2, с.2–3].

Концептуальна самобутність спадщини С. Русової полягає в інтеграції естетичних і моральних взаємодетермінованих імперативів виховного процесу. Ключовим інструментом етичного генезу дитини визначено її живий діалог із природою, де перцепція естетичних образів навколишнього світу слугує базисом для когнітивно-емоційного та духовного збагачення індивіда. На переконання вченої, саме «коли дитину оточує краса, для неї цілком зрозуміла і приваблива, вона впливає на її настрій, надихає на добру поведінку як серед природи, так і в людському колективі» [3, с. 124].

Інтелектуальному вихованню учнів С. Русова відводила фундаментальну роль, визначаючи його базисом загальної освіти та всебічного розвитку індивіда. Науковиця розглядала інтелектуальний генез особистості як ключовий детермінант суспільного прогресу, що безпосередньо стимулює еволюцію науки, техніки, культури, мистецтва, а також трансформацію соціально-політичних і економічних форм життєдіяльності людства.

С. Русова випереджала свій час, закладаючи основи інтеркультуралізму через міцну українську національну ідентичність. Актуальними у цьому контексті є її науково-теоретичні погляди та прикладні висновки щодо взаємозв’язку особистісного розвитку та національного коріння: «Національне виховання є певний ґрунт в справі зміцнення моральних сил дитини і оновлення, відродження душі народу. Національне виховання

виробляє у людини не подвійну хистку моральність, а міцну, суцільну особу. … після правдивого національного виховання дитина звикає кохатися в народних скарбницях і шукатиме цих культурних скарбів і у других народів: кохаючи свою національну культуру, дитина поважатиме і другі нації і цікавитиметься їх життям. …воно дає кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли його творчі сили не будуть покалічені, а, навпаки, дадуть нові, оригінальні, самобутні скарби задля вселюдського поступу; воно через пошану і любов до свого народу виховує в дітях пошану і любов до других народів і тим приведе нас не до вузького відокремлення, а до широкого єднання й світового порозуміння між народами і націями» [4, с. 15–22].

С. Русова у своїй педагогічній спадщині виокремлювала особливу соціокультурну місію жінки у національно-патріотичному та моральному вихованні дитини, наголошуючи: «Глибока освіта потрібна передусім матерям, щоб вони могли усвідомити собі свої обов’язки та бути товаришем для сина і дочки. Знання поможе кожній жінці ясно усвідомити собі вартість патріотизму для себе і молоді. Патріотизм стане для них не пустим словом, не інстинктовим первісним почуттям, а ясним світоглядом, кермом для усієї моральної поведінки. Знання, ідеологічне вироблення матері відіб’ється на дітях, з’єднає їх на одному певному шляху, визволить народ з усяких недостойних його ланцюгів: темноти, неправди і духової неволі. Шляхом знання, широкої освіти мусять іти всі українки, щоб виконати це велике завдання. І це завдання з’єднає матір із сином, батька з донею» [5, с. 7].

На особливу увагу ця концептуальна візія заслуговує у 2026 році, коли виповнюється 170 років від дня народження Софії Русової. Постать видатної української педагогині, просвітительки та громадської діячки інтегрує в собі досвід фундаторки, теоретика і практика дошкільної та позашкільної освіти, організаторки вітчизняної бібліотечної справи, а також фахівчині в галузі дитячої літератури.

Ураховуючи масштабність спадщини дослідниці, Президія Національної академії педагогічних наук України як головний науковий центр

у сфері педагогічної науки та психології 29 січня 2026 року одноголосно ухвалила рішення про проголошення цього ювілейного періоду Роком Софії Русової в НАПН України.

Практичний вимір актуалізації спадщини вченої засвідчує діяльність профільних інституцій. Зокрема, Інститут політико-правових та релігійних досліджень, який систематично проводить заходи з утвердження української національної та громадянської ідентичності, ініціював комплекс науково-просвітницьких та практичних проєктів у межах підтримки Року Софії Русової в НАПН України.

Комплексна інституційна підтримка заходів Національної академії педагогічних наук України, Інституту політико-правових та релігійних досліджень, наукових установ та закладів вищої освіти підтверджує, що теоретичні здобутки дослідниці сприяють інтеграції та розвитку сучасної державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, зокрема в царині національно-патріотичного виховання молоді.

Узагальнюючи результати дослідження, ретроспективний аналіз педагогічної спадщини Софії Русової 1920–1930-х років дозволяє констатувати її високий прогностичний потенціал для модернізації сучасної освітньої парадигми в контексті викликів сьогодення. Синтез етнонаціональних, когнітивних, морально-естетичних та антропоцентричних імперативів у теоретичній системі вченої обґрунтовує формування стійкої національної та громадянської ідентичності сучасної молоді як складний, багатовекторний процес становлення її ціннісно-смислової сфери.

Установлено, що архітектоніка цього процесу за концепцією С. Русової базується на технологізації цілісного україномовного простору як чинника національно-культурної самоідентифікації, етнопедагогізації виховного середовища, інтенсифікації пошуково-краєзнавчої діяльності для формування локальної та загальнодержавної ідентичності, а також на суб’єкт-суб’єктній взаємодії з природним довкіллям як першоосновою духовного та

патріотичного генезу індивіда. Такий інтегрований підхід забезпечує внутрішнє кодування національних смислів та трансформує знання про свій народ у стійку громадянську позицію сучасної особистості.

Концепти національно зорієнтованої моделі дошкільного виховання, обґрунтовані С. Русовою, є цілковито суголосними сучасному етапу розвитку українського суспільства, а також слугують теоретичним підґрунтям для реалізації завдань Нової української школи. Її педагогічні ідеї щодо українського дошкілля відповідають вимогам сьогодення, орієнтуючись на народознавчі аспекти в роботі, гуманістичні засади спілкування, врахування індивідуальності кожної дитини.

Практичне впровадження інструментарію дослідниці в сучасний освітній простір за комплексної інституційної підтримки НАПН України та Інституту політико-правових та релігійних досліджень сприяє вихованню психологічно стійкої, патріотичної та конкурентоспроможної особистості, здатної ефективно протидіяти сучасним соціокультурним викликам і утверджувати українську національну та громадянську ідентичність.

Література

1. Русова С. Дошкільне виховання. Світло. 1913. Кн. 1. С. 20–26. Кн. 2. С. 42–49; Кн. 3. С. 7–14

2. Русова С. Педагогічні основи нової школи. Український сурмач. 1923. Ч. 51. С. 2–3; Ч. 53. С.2–3.

3. Ніколенко Л. Теоретичні засади навчання і виховання молодших школярів у педагогічній спадщині Я. Ф. Чепіги: Дис...канд.пед.наук: 13.00.01 / Ніколенко Л. Т.; Центральний ін.-т післядипломної педагогічної освіти. — К., — 2000. — 201 с.

4. Русова С. Націоналізація дошкільного виховання. Світло. 1913. Кн. 5. С. 15–22.

5. Русова С. Чи потрібна жінкам освіта? Громадянка. 1938. Ч. 6. С. 7.